

EKOLOGIJA U REFORMSKIM OBRAZOVNIM PROCESIMA

Doc.dr.sc. Enes Huseinagić
e-mail: huseinagic_e@hotmail.com
Doc.dr.sc. Mujo Fišo
Lejla Skopljak, MA
e-mail: skopljaklejlai@gmail.com
br. telefona 030/509-681
Internacionalni univerzitet Travnik
Bunar bb - Dolac, Travnik

Sažetak: Globalizacijski procesi, progresivno umnožavanje naučnih otkrića, nove tehnologije, pojava novih oblika pismenosti u kojima značajno mjesto zauzima i ekološka pismenost, razlozi su koji ekološku osviještenost čine odgojno – obrazovnim imperativom. Ekološki odgoj i obrazovanje se javlja kao nezaobilazan faktor društvenih procesa, uključujući pri tom temeljne ekološke vrijednosti, znanja i umijeća u odgojno – obrazovni sistem. Najveći doprinos aktivnostima na ovom polju trebaju dati škole i obrazovni radnici koji su direktno angažirani u odgojno – obrazovni rad sa djecom školskog uzrasta, kao i institucije, organizacije i udruženja namijenjena stručnom usavršavanju obrazovnih radnika. Ekološki odgoj i obrazovanje kao i formiranje ekološkog načina mišljenja, treba da započnu u najranijem dobu, pa stoga je i značajna uloga odgojno – obrazovnih institucija na svim nivoima sticanja znanja, umijeća i navika iz ekološke pismenosti. Kako bi se ostvarila saradnja školskih ustanova sa drugim vidovima i oblicima neformalnog obrazovanja koja se tiču životne sredine, potrebno je mnogo toga učiniti na planu sistematskog, kontinuiranog i planskog organiziranja programa koji još uvijek zavise samo od entuzijazma pojedinaca ili grupa. Zaključak sublimira najbitniju poruku koja se može izvući nakon tretiranja ove važne problematike našeg društva – nužno je kroz odgoj i obrazovanje pružiti učenicima znanja o ekologiji i održivom razvoju.

Ključne riječi: *ekološki odgoj i obrazovanje, ekološka svijest, ekološka pismenost*

ECOLOGY IN THE EDUCATIONAL REFORM PROCESS

Abstract: Globalization processes, progressive multiplication of science discoveries, new technologies, the emergence of new forms of literacy in which the significant place takes ecological literacy, are all reasons that make the ecological literacy educational imperative. Ecological education emerges as an inevitable factor of social processes, including fundamental ecological values, knowledge and skills in educational system. Greatest contribution to activities in this field should come from schools and educational workers who are directly engaged in educational work with pupils, as well as institutions, organizations and associations intended for vocational training of educational workers.

Ecological education as well as forming the ecological way of thinking, should start in the earliest age, thus it is a significant role of educational institutions at all levels of knowledge, skills and habits acquisition of ecological literacy. In order to achieve cooperation between school institutions and other aspects and forms of informal education which are connected to living environment, it need to be done so many things when planning systematical, continuous and planed program organization, which still depend just on individual or group enthusi-

asm. Conclusion sublimates the most important message which can be concluded after treating these relevant issues of our society – it is necessary through education to give pupils knowledge about ecology and sustainable development.

Key words: *ecological education, ecological awareness, ecological literacy*

UVOD

Čovjek je djelatno stvaralačko biće. Pokreću ga želje, potrebe, zamisli, ideje vodilje, te da bi stvarao i mijenjao svijet, treba pronalaziti smisao i imati viziju svojih ostvarenja. Bez toga, čovjek ne bi mogao opstati. Ideje, svrhe i ideali potiču, vode, usmjeravaju, čine ljude stvaraocima i reformatorima..

Zahvaljujući rezultatima ubrzanog tehničko – tehnološkog progresa i naučno – tehnološke revolucije, čovjekova „vladavina nad prirodom“ i borba sa njom, neprekidno se vode. Ali ta stalna borba u cilju prilagođavanja prirode čovjekovim potrebama, proizvela je i danas proizvodi štetne posljedice po samog čovjeka, po uvjete njegovog života i rada, pa i na njegov opstanak.

1. EKOLOGIJA U REFORMSKIM OBRAZOVNIM PROCESIMA

Da bi se izbjegao nastanak opasnosti od zloupotrebe prirode i prirodnih resursa ili u izvjesnoj mjeri omogućilo da posljedice, budu što manje, neophodne su i odgovarajuće mjere preventivnog djelovanja. Jedna od tih mjera je iz oblasti ekologije. Kao odgovor na ekološku krizu je ekološko obrazovanje djece u školama.

Saglasno sa prethodno izloženim, odgoj i obrazovanje su svjesna, svrhovita, planski organizirana djelatnost u smislu prevazilaženja ekoloških kriznih situacija. Namjera je bitno obilježje odgojno - obrazovnog procesa i ona je uvijek organizirana prema nekom cilju kojemu se teži i određenim zadacima koji se ostvaruju. Bez jasno postavljenog cilja i konkretnih zadataka odgoj i obrazovanje bi izgubili svoj smisao.

U zemljama OECD-a ekološka pismenost predstavlja određenu vrstu „obaveze“ 21. stoljeća i zastupljena je u svim komparativnim istraživanjima pismenosti učenika osnovnih i srednjih škola. Zato je jedno od bitnih karakteristika reformskih procesa koji su zahvatili obrazovne sisteme razvijenih zemalja Europe, jačanje ekološkog aspekta odgojno – obrazovnog rada na svim nivoima. Sve ideje obrazovanja vezane za zaštitu životne sredine (Environmental Education) trebaju biti usklađene i podržane socio – ekonomskim postavkama obrazovanja za održivi razvoj (Education for Sustainable Development), koje u proteklih petnaestak godina, prerastaju u vodeći koncept prilikom kreiranja nacionalnih strategija ekološkog obrazovanja. Ovim reformskim procesima pridružile su se i zemlje u tranziciji u kojem se nalazi i Bosna i Hercegovina. Obzirom da Bosna i Hercegovina ne učestvuje na međunarodnom komparativnom istraživanju pismenosti petnaestogodišnjaka pod nazivom PISA, nije u mogućnosti definirati kompetencije koje učenici osnovnih škola posjeduju iz ekološke pismenosti.

2. POTREBA EKOLOŠKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Ekološki odgoj i obrazovanje i formiranje ekološkog načina mišljenja treba da započne u najranijem dobu, pa stoga je i značajna uloga odgojno – obrazovnih institucija na svim nivoima sticanja znanja, umijeća i navika iz ekološke pismenosti. Razumijevanje lične odgovornosti pojedinaca koji svojim aktivnostima mjenjanju životnu sredinu, te prenošenje znanja u okviru ekološke pismenosti jedan su od najvažnijih zadataka odgojno-obrazovnih institucija. Ekološko obrazovanje sastavni je dio našeg odgojno-obrazovnog sistema. Cilj ekološke pismenosti, je da čovjek čuva i unaprjeđuje svoj životni prostor jer je on dio njega samoga, dio njegovog rada i biološkog opstanka. Pored toga ekološka pismenost prioritetno ima zadatak da podigne kritičku svijest mladih o nužnosti očuvanja i unaprjeđivanja zdrave i ekološki prihvatljive sredine i da ih upozna sa posljedicama tehnološkog razvoja i nekontroliranog uticaja razvoja na eko sisteme i zdravlje ljudi. Naravno, to se postiže institucionalnim i neinstitucionalnim obrazovanjem u sklopu cjeloživotnog učenja. Van institucionalno obrazovanje se stiče u obitelji i posredstvom medija, dok se institucionalno obrazovanje stiče od predškolskog preko školskog obrazovanja, pa sve do visokog obrazovanja.

Istraživanja koja su provedena u Tuzlanskom kantonu početkom 2010. godine pomoću metode grupnog anketiranja na uzorku od 450 učenika osnovnih škola, imala su za cilj utvrđivanje strukture stavova mladih ispitanika o održanju zdravog okruženja i opstanka civilizacije u kontekstu ekološke krize. Dobiveni rezultati su ukazali da je kod mladih koji su obrađivali ekološke sadržaje na časovima slobodnih aktivnosti u svojim školama, su dovoljno zastupljena orijentacija za očuvanje svog okruženja i održivi razvoj.

Iz tog razloga ekološki odgoj i obrazovanje se javlja kao nezaobilazni faktor društvenih procesa, instalirajući osnovne ekološke vrijednosti i znanja u odgojno - obrazovni sistem i na toj osnovi mijenja ljudsko ponašanje u smislu održivog razvoja. Uključivanje problema ekologije u obrazovne procese osnovni je zahtjev za obrazovanje u okruženju. Dakle, nužna je edukacija za razvijanje ekološke svijesti za svakog ko je odgovoran za zagađivanje životne sredine.

Analizirajući nastavni plan i program za osnovni odgoj i obrazovanje u Federaciji Bosne i Hercegovine, može se primijetiti da je ekološko obrazovanje skromno zastupljeno.

Naime, u prvoj trijadi zastupljeno je kroz razrednu nastavu, odnosno nastavno područje „Moja okolina“. U Nastavnom planu i programu za osnovni odgoj i obrazovanje FBiH nedostaju precizirani ciljevi koji bi trebali biti ostvareni, a u okviru kojih se upoznaju učenici sa osnovnim pojmovima i osnovnim elementima životne sredine, uočavaju i opisuju osnovne pojave i promjene u životnoj sredini, pojave koje ugrožavaju životnu sredinu, razvijaju odgovoran odnos prema sebi i životnoj sredini, navikavaju se za racionalno korištenje prirodnih bogatstava, prepoznaju i opisuju najkarakterističnije pojave i promjene u životnoj sredini, stiču znanja o pojavama koje ugrožavaju životnu sredinu, i sl.

U drugoj trijadi ekološki odgoj i obrazovanje je instalirano kroz nastavne predmete „Poznavanje prirode“, „Biologija“, „Geografija“ i „Tehnička kultura“. Predviđeno je da učenici ostvare zadatke u smislu prepoznavanja negativnih pojava u čovjekovom odnosu prema životnoj sredini i stiču znanja o pojavama koje direktno ugrožavaju životnu sredinu. Kroz nastavne sadržaje predviđeno je da se učenici upoznaju sa pojmom ekologije i njenim

značajem. Nedostaju zadaci koji se odnose na uočavanje uzročno – posljedičnih veza sa izvođenjem jednostavnih ogleda i osjećanje dužnosti da čuvaju i zaštite prirodu.

U trećoj trijadi ekološki odgoj i obrazovanje je u skromnim razmjerama zastupljeno kroz predmete „Biologija“ „Hemija“ „Fizika“ „Geografija“ i „Tehničke kulture“. Predviđeno je da se u nastavi biologije ciljevi ostvare u smislu razvijanja ljubavi prema prirodi i ponavljaju se sadržaji iz druge trijade (šestog razreda) odnose se na shvatanje pojma ekologije i njenog značenja. Nedostaju sadržaji koji se odnose na postojanje ekosistema i promjena u njima, značaj ekološke ravnoteže u ekosistemima, razvijanje ekološke svijesti i ekološke kulture i shvatanja uloge i položaja čovjeka u biosferi.

U nastavnom predmetu geografija ekološki sadržaji se izučavaju kroz sadržaje fizičke geografije, atmosfere, hidrosfere i biosfere. Nedostaju sadržaji koji bi učenike uputili na kompleksne geografske sredine u kojoj egzistira čovjek.

U nastavnim sadržajima hemije učenici obrađuju ekologiju u smislu shvatanja pojma ekologija i njenog značaja. Nedostaje razvijanje svijesti kod učenika starijih razreda o važnosti odgovornog i racionalnog korištenja i odlaganja različitih supstanci u svakodnevnom životu. Učenici bi trebali da razumiju značaj hemije u svakodnevnom životu.

U nastavi fizike učenici se upoznaju sa osnovnim fizičkim zakonima i pojavama koji egzistiraju u prirodi. Ciljevi nastave fizike nisu definirani u smislu da učenici razvijaju svijest o potrebi zaštite i unaprjeđenja životne sredine.

U nastavnim sadržajima predmeta „Tehnička kultura“ problematika iz ekologije je uvrštena od petog do devetog razreda a odnosi se na odlaganje otpada.

Ono što je zanimljivo jeste da na časovima razredne zajednice koji realizira razredni starješina, ekološki sadržaji nisu uvršteni kao posebne tematske cjeline.

Ono što je pozitivno je to, da u Tuzlanskom kantonu više od 40 škola pored redovne nastave imaju zastupljene vannastavne aktivnosti kroz ekološke sekcije. Najveću zaslugu za to imaju nevladine organizacije i udruženja građana koji su opredijeljeni za očuvanje životne okoline. Kroz vannastavne aktivnosti u ekološkim sekcijama učenicima se ukazuje koliko je životna sredina zapuštena i kontaminirana raznim otpadom, te da postoje načini da se to promijeni. Nevladine organizacije i udruženja organiziraju akcije čišćenja, pošumljavanja i stvaraju higijenske uvjete rada u školskim sredinama.

Analiza takođe pokazuje da nastavni programi ne daju osnovne cjeline, teme i globalne sadržaje koji bi se razrađivali u udžbenicima i realizirali kroz nastavni proces. Nastavom se najviše obuhvataju osnovni pojmovi i principi ekologije, određene zakonitosti koji vladaju u prirodi, ekološki problemi i posljedice zagađivanja koji su najviše izraženi uopće u svijetu. To su:

- zagađenost vazduha, vode i zemljišta,
- zagađenost životnih namirnica i
- neplanska eksploatacija prirodnih resursa.

Problemi kao što su: krupne klimatske promjene uzrokovane efektom „staklene bašte“ i oštećenjem ozonskog omotača, degradacija životnog sredine, nestanak različitih vrsta živih bića, klasični smog, fotosmog, acidiifikacija (nastanak „kiselih kiša“), neodrživi demografski rast i velike socijalne nejednakosti i sl. uopće se i ne spominju u nastavnim sadržajima za osnovnu devetogodišnju školu.

3. ODGOVORNOST ZA BUDUĆNOST

Odgovornost prema budućnosti koja je u korelaciji sa odgojno – obrazovnim sistemom, odnosno nastavnim sadržajima u školama je aktualna iz više razloga:

- Čovjekova moć vladanja tehnikom zauzima sve veće razmjere i stalno joj se otvaraju mogućnosti u budućnosti;
- Sve više je uočljiva spoznaja o nesagledivim posljedicama koje su uzrokovane čovjekovim aktivnostima u prirodi;
- Pretjerano iskorištavanje životnog okruženja u smislu nekontroliranog civilizacijskog djelovanja na prirodu;
- Mnoga oštećenja koja se ostavljaju budućim generacijama se nepromjenjiva i nepopravljiva i ugrožavaju kvalitetu življenja svih budućih generacija: neplodna zemljišta, izumiranje vrsta, klimatske promjene, i sl.

Navedene negativne posljedice odavno su postale problem čitavog čovječanstva i na tim osnovama treba zasnivati odgojno – obrazovni proces za zaštitu životne sredine. Još uvijek prostor Bosne i Hercegovine ima povoljnu ekološku situaciju u odnosu na zagađenje i društvene probleme u ostalim zemljama Europe i Svijeta. Prostor naše zemlje predstavlja oazu u kojoj je moguće ostvariti zdrav i održiv život. Ekološko djelovanje u odgojno – obrazovnim institucijama omogućava jačanje ekološke svijesti mladih kroz ekološko znanje, vrijednovanje ekološkog ambijenta i ekološko ponašanje mladih. Ekološki odgoj i obrazovanje treba shvatiti kao neophodan faktor društvenih procesa, instalirajući osnovne ekološke vrijednosti i znanja u odgojno-obrazovni sistem, i na taj način mijenjati sveukupno ponašanje čovjeka u cilju održivog razvoja i suživota.

ZAKLJUČAK

Temeljne vrijednosti ekološke pismenosti mladih koje bi odgojno – obrazovne ustanove trebale promovirati, neophodno je strukturno integrirati u kurikulum savremenog obrazovanja mladih, kao što je poštivanje prava i dostojanstva čovjeka, uvažavanje kulturne, prirodne i društvene raznolikosti među ljudima, poštivanje prava i potreba budućih generacija, očuvanje životne okoline i života na Zemlji, i razvijanje odgovornosti za mir i nenasilje, kako prema socijalnoj, tako i prema prirodnoj okolini. Ekološko obrazovanje i formiranje ekološkog načina mišljenja započinje u mladosti pa je otuda značajna uloga škola na svim nivoima sticanja znanja. Novi odgoj mora dijete „namočiti i usmjeriti“ novim, drukčijim vrijednostima (Pečjak, 2009.). To će pomoći u sticanju kontinuiranog znanja, umijeća i navika mladih/učenika s gledišta održivog razvoja i razumijevanja ekoloških problema.

Obzirom da je savremeni svijet uz sva nagađanja o dobrim i lošim stranama globalizacije emancipirao ekološku svijest kao svugdje potrebnu orijentaciju, neophodno je da Bosna i

Hercegovina u svojim političkim, ekonomskim, ... i *obrazovnim reformama* uvede „ekološka znanja“ koja bi bila u funkciji ekološkog potencijala zemlje.

LITERATURA

- [1] Costanza, R., (1991.), *Ecological Economics.*, New York: Prentice Hall.
- [2] Herrera, V.,H. (1997), *Humana škola.*, Zagreb: Educa.
- [3] Pečjak, V., (2009), *Ekološka kriza i čovjek.*, Zagreb: Hrvatski književni zbor – 150. – Časopis za pedagošku teoriju i praksu.
- [4] *Environmental education in the educational systems of the EU (2001.)* In Stokes, E. Edge, A. & West, A. Final report. Centre for Educational Research & London School of Economics and Political Science. Commissioned by the Environment Directorate – General of the European Commission.
- [5] *Globalization and the environment – perspectives from OECD and Dynamic Non – Member Economies* proceedings, OECD, 2000.
- [6] *Nastavni plan i program za osnovnu školu* – Federalno ministarstvo nauke i obrazovanja.
- [7] *Sustainable Development – critical issues*, OECD, Paris, 2001.
- [8] *Global Citizens for Peace* [http://www. globalcitizensforpeace.com](http://www.globalcitizensforpeace.com)